

CIRCARIA GASCONIAE

Pariter ac Flandria, Floreffia et Burgundia, et haec quoque circaria erat in cervice duarum nationum, necnon regnorum. Se extendit in meridiem regni Galliae, et in partes Hispaniae, scilicet in Navarram et Cataloniam. Abbatiae Lahonce, et Urdax, sicut et prioratus Behaune erant linguae basconicae¹⁾. Sed quoad reliquas canonias, discrepantia haud erat tanta medio aevo quam hodie, utebantur nempe nec lingua gallica, nec hispanica, sed idiomatibus quibusdam intermediis, inter se simillimis, quae nunc vulgo vocantur „catalán“, „béarnais“, „gascon“ et „provençal“. Circaria se extendit in multas dioeceses: Bayonne, Couserans, Oloron, Auch, Aire, Dax, St. Pons, Marseille, Bordeaux, Toulouse, Agen, Urgel, Tortosa et Vich. Usque ad saeculum XVI, nexus inter canonias in utroque latere Pyrenaeorum sitas erat arctus. Multoties invenimus abbates ex Navarra vel ex Catalonia ortos in monasteriis gallicis, vel viceversa. Quinque canoniae et abbatiae sui juris ante saeculum XVI aut interierunt, aut ordinem dereliquerunt, aut in statum beneficii simplicis sunt redactae: Behaune, Huveaune, Mur, Vallclara et Fondarella. Parthenon Rupellensis, de quo supra, ad tempus ad Circ. Gasconiae videtur pertinuisse, dum Plana Silva forte Normanniae Boreali postremo dedit nomen. Ultra Pyrenaeos, solae Bellpuig et Urdax initio saec. XVI fuerunt superstites in parte, tunc iam ad regnum Hispaniae spectante. Urdax mox transiit ad Circariam Hispaniae. Bellipodium an. 1573 hoc exemplum sequi noluit. Quo anno Joannes de Serido, grangarius de Vic-Fezensac, visitavit nomine Abbatis Generalis omnes filias Casaedei in Hispania sitas²⁾. Anno 1641, petentibus religiosis, abbas Castellae visitavit Bellipodium³⁾, quod postea tandem, etsi coacte et recalcitrans, Congregationi Hispaniae se adiunxit. Anno tamen 1687 abbas eius iterum petiit confirmationem ad vitam ab abbate Praemonstratensi. An. 1715 rex Hispaniae tentamina huiusmodi inhibuit, proclamans abbatias sui

¹⁾ Vasconia sive Basconia esset nomen exactum huius regionis, ideo et circariae. Tamen in omnibus catalogis, sicut in omni documento Ordinis, occurrit forma nominis minus accurata: „Gasconia“, quam ergo et nos censemus esse retinendam.

²⁾ Arch. dép. Gers H 5,55

³⁾ Ibid. 56

regni nullam habere partem cum Gallia. Reditu igitur ad unionem circariae et Ordinis ita frustrato, Bellipodium declaravit se ab Ordine et a Congregatione esse exemptum an. 1734, soli Stae. Sedi subditum. Saeculis XVII/XVIII, suppressa Circaria Arvernicae, Doue adscripta est Gasconiae.

Propter distantiam, Capitulum Generale decrevit an. 1322, quod abbates huius circariae omni tantum triennio Praemonstratum deberent adire, et quidem alternatim: quod primo anno contigit abbatibus Casaedei, Castellae, Bellipodii et Urdacii; secundo Deivillae, Arthous et Lahonce, tertio Combalongae, Capellae, Fontiscalidi et Planaesilvae⁴⁾. Miramur abbatiam Ybelniae in hoc elencho desiderari. In nullo praeterea catalogo haec domus circariae nostrae est adscripta, sed semper separatim, quasi ad nullam pertineret. Tamen est probabile, ut iam facit annalista Hugo, et Capitulum Generale postremo hanc domum adnumerasse Circ. Gasconiae, ut decuit propter illius situm et filiationem.

Gasconia, cum esset sita ante portas Hispaniae, quo medio aevo maximus erat affluxus fidelium Stum. Jacobum Compostellae petentium, consita erat xenodochiis ad recipiendos peregrinos. Omnia fere commissa fuerunt religiosis, et quidem haud pauca Ordini nostro. Omnis abbatia possedit unum vel complura eorum, immo duo coenobia circariae exorta sunt ex eis: Behaune et Urdax, forte etiam Pleineselve. Ecclesiae abbatibus incorporatae, in Gasconia vocabantur „grangiae“, canonici ea administrantes vero „grangarii“. Quae vox, restricta ad Praemonstratenses⁵⁾ probat ortum earum ex curiis. In nulla circaria Galliae erant abbatiae tot prioratibus ditatae quot in Gasconia. Plures eorum, praesertim xenodochia, certe primitus fuerant domus formatae. Circaria possedit tres prioratus, qui erant tanti momenti, ut abbatibus fere aequipararentur: Lannes, Vic-Fezensac et Sarrance⁶⁾. Una abbatia, Urdax scilicet, exercuit jura quasi episcopalia in parochias suas: quae vero concessa sunt post transitum eius ad Circariam Hispaniae, in quo regno talia privilegia facilius quam alibi abbatibus sunt data.

Monialium vestigia invenimus in Bellpuig, Behaune, Casedieu et in Pleineselve. De sorte earum nihil fere scimus, circa omnia fere redacti ad coniecturas. Casadei videtur sorores suas tradidisse Ordini Cisterciensi. Probabile est, etiam alias canonicas initio habuisse parthenones adiunctos,

⁴⁾ CARESMAR Anales 345, Arch. dép. Gers l. c.

⁵⁾ BMun Auch MS 72, f. 88b — Qui mos non viguit in Hispania, nec in parte orientali circariae (Fontcaude).

⁶⁾ Vic-Fezensac ad tempus erat sui juris. Alii duo, ad instar abbatiarum, adhuc an. 1700 tallias solverunt Ordini. In Hispania prioratus, etsi fuerint simplices, facile vocabantur „monasteria“ (vide infra apud St. Ana de Arros).

praesertim Vallclara, La Capelle, La Castelle, Combelongue; forte etiam Urdax. Certum videtur, circariam hanc decreta de suppressione monasteriorum duplicium fuisse exsecutam statim, et quidem satis rigorose.

Praeter Bernardum de Foncaude, et aliquos scriptores illustres saeculi XVIII in Bellipodio nullos novimus in hac circaria viros studiis praeclaros. Cuius causa, absque dubio partim est sequens: abbatiae Gasconiae bellis et aerumnis omnimodis terribilia perpessae sunt nimis. In bello sic dicto „centum annorum“, inter Gallos et Anglos saevienti, Gasconiae Circaria plus caeteris saec. XIV et XV est devastata. Iam tunc Planasilva percussa est ad mortem, et Cumbalanga ad languorem. Saec. XVI, inter annos 1560 et 75, favente regina Navarrae, Calvinistae dominaverunt his provinciis. Rabie vere immani saevierunt in monasteria, quae concremaverunt cuncta, una cum archivis et bibliothecis. Necaverunt permultos religiosos, immo communitates integras. Quare nullam habemus documentationem circa foundationem et historiam primaevam abbatiarum Pleineselve, Lahonce, Combelongue, La Castelle, Arthous et Divielle, et nonnisi parcam de reliquis⁷⁾. Archivum integrum abbatiae Urdacensis anno 1793 a Gallis est combustum.

Quibus cladibus antecesserant aliae aerumnae, relaxationi et corruptioni praeparantes viam: in Gallia enim meridionali, fiscalismus curialis ex Avenione, praesertim tempore antipaparum se diffudit plus quam alibi. Canonici etiam regulares, non exclusis Praemonstratensibus, vivebant circa multa ad instar saecularium. In variis abbatibus nostris⁸⁾ omnia officia ecclesiastica et claustralia, ut sacristia, vestiarium, immo lampas ecclesiae, gaudebant propriis proventibus et facta sunt beneficia, a religiosis paupertatem nescientibus aucta piis foundationibus; quibus accedit multitudo haud minus ditata capellarum et altarium intra et circa ecclesias abbatiales. Canonici provideri solebant ab abbate hisce beneficiis. Praeterea, Curia Pontificia Avenionensis mox suppressit ius liberae electionis, et a saeculo sequenti, coepit imponere abbatibus superiores saepe Ordini alienos, qui vix umquam residentes, bona illarum devoraverunt. Religiosi tamen, hanc „reservationem nominationis“ diu ignorantes ac spernentes, perrexerunt abbates suos eligere canonice. Inde irae, anathemata et depositiones. Inve-

⁷⁾ Archiva Casaedei et Bellipodii, nunc quoad maiorem partem pariter amissa, feliciter antea fuerant excerpta ab historiae consultis, quorum annotationes nobis sunt tradita.

⁸⁾ Quod nobis est notum ex archivis duarum abbatiarum spectabilium: Clermont St. André (v. supra p. 146) et La Casedieu (Arch. dép. Gers H 5). Aliarum abbatiarum archiva plerumque perierunt, ideo parum probari potest hac de re. Sed est probabile, dictos abusos, quos reformatio saec. XVII est abolita, viguisse saltem in ditioribus ex illis.

nimus igitur haud raro duo abbates simul, alterum non residentem, a Curia nominatum, alterum residentem et canonice electum. Systema non minus nefastum commendae regiae, inde ab anno 1516, res vertit in peius. Quibus omnibus intellectis, nullo modo miramur, Circariam Gasconiae, quondam florentissimam, initio saeculi XVII fuisse versatam in statu tam lamentabili, ut regenerationis eius vix remanserit spes⁹⁾.

Anno 1623, abbas Generalis Gosset introduxit reformationem quandam. „Antiquus Rigor“ Lairuelii numquam penetravit Gasconiam. Abbatia Sti. Joannis de Castella, dives et spectabilis, quae saec. XVI Ordini dederat maximum suum patrem J. Despruets, altis pensionibus potuit servare suam regularitatem, et paulatim denuo effloruit. Ambae abbatiae in Hispanicae sitae optime floruerunt usque ad suppressiones an. 1809/39, sed in Gallia maior pars canonicarum elanguit usque in finem (an. 1790), paucis tantum religiosis in iis habitantibus¹⁰⁾.

Aedificia relative multa subsistunt in hac circaria. Ecclesiae plurium abbatiarum ab ovo videntur fuisse parvae, ut Bellpuig, Mur, Lahonce et Vic-Fezensac, aliae destructione saec. XIV/XVI mutilatae, partim tantum sunt dein reconstructae: Foncaude, Combelongue, Pleineselve. Praeter has ecclesias subsistunt templa in Urdax, Sarrance, Lannes, et omnium pulcherrimum: Arthous. Rudera inveniuntur in Divielle. Aedes claustrales plus minusve supersunt in Arthous, Behaune, Bellpuig, La Castelle, Lahonce, Lannes, Mur, Sarrance et Urdax; ruinae vel pauca rudera in Divielle, Combelongue, Fontcaude. Ecclesiae, praeter Sarrance et Urdax, sunt saec. XII/XIII. — In regionem huius circariae ordo revertit, fundans anno 1858 abbatiam in Frigolet prope Tarascon.

VISITATORES ET VICARII GENERALES
CIRCARIAE GASCONIAE (ACG Laon, Arch. Dép. Foix,
H 77 Toulouse et Auch H 5)

Abbas Deivillae 1428	Abb. Casaedei 1503/14
Abb. Casaedei 1499	Abb. Generalis 1515/18
Abb. Generalis 1500	Abb. Chambrefontaine 1519

⁹⁾ Relatio status circariae saec. XVII in ACG Laon MS 538 II pp. 631 sq.

¹⁰⁾ Confer praefationes nostras „De Gallia in genere“ (supra II 441 sq.), et infra apud Circariam Hispaniae. — Apud abbates triennales Bellipodi et Urdacii non indicavimus, ut secus de more, cui abbatiae forte praefuerint ante vel postea. Systema Congregationis Hispanicae enim secum tulit, ut abbates triennales in decursu vitae suae in omnibus 18 canoniis aliqua triennia persolverint. Indicatio minuta omnium abbatiatuum materiam nostram hic nimis auget, nec posset esse completa.

Abb. Casaedei 1520/26	Abb. de Castella 1681
Abb. de Joyenval 1527	Abb. Casaedei 1685
Abb. Insulae Dei 1530	Abb. Castellae 1690/98
Abb. Generalis 1532	idem 1716/17
Abb. La Castelle 1534	Joh. Petrus Dumoret, Prior
Abb. de St. Just 1535/38	Capellae 1732/33
Abb. Lieu-Restauré 1538	Abbas Castellae 1756
Abb. Lucernae 1619/22	Joseph Gaspar, Prior Casaedei
Abb. de Castella 1634/63	1762/90
Abb. Casaedei 1676	

FONTES ET LITTERATURA

in elenchis supra adductis (II 452/62, et III 7/12) omissae. Vide infra apud Circ. Hispaniae: Espasa, Madoz, Muñoz, Zak.

V. DUBARRAT, *Le Missel de Bayonne de 1543. Introduction*, Pau 1901.

J. E. DUFOURCET, *Les Landes et les Landais. Histoire et Archéologie*. Dax 1892.

P. de MARCA, *Histoire de Béarn*, nova ed. publ. A. DUBARRAT, 2 voll. Pau 1894/1912.

R. VEILLET, *Recherches sur la Ville et sur l'église de Bayonne*, nova ed. publ. A. DUBARRAT / J. B. DARANATZ, 3 voll. Bayonne/Pau 1924.

BCECat *Butletí del Centre Excursionista de Catalunya*, Barcelona.

BSEBBayonne *Bulletin de la Société de Sciences, Lettres, d'Arts et d'Etudes régionales de Bayonne*.

FONTES NONDUM PUBLICATI

Anales J. CARESMAR, *Anales del Real Monasterio de Bellpuig de las Avellanas de la Orden de Canonigos Regulares Premonstratenses en el Principado de Cataluña, su propagación en abadías, prioratos dependientes, sus dotaciones, donaciones, privilegios pontificios etc.*, 372 pp. — MSS Bibl. Hermanos Maristas, Las Avellanas.

De rebus IDEM, *De rebus ecclesiae Stae. Mariae Bellipodiensis Avellanarum in Catalonia, Ordinis Can. Reg. Sti. Augustini Praemonstratensis* — 735 pp. (1773) MS Archivo Rectoria Vilanova del Sal, prope Balaguer. Copia extat in monasterio Las Avellanas.

J. PASQUAL, *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta*. MS s. XVIII (MS 729 BB. Central Barcelona, Inventarium in *Bulleti Bibl. Catal.* V 1920 pp. 198/208).

BMun Nancy MSS 992, 995. Materia ab his abbatibus annalistae Hugo transmissa est plus quam tenuis.

LARCHER *Glanages*, MS BMun Tarbes, 25 voll. Excerpta ex archivis abbatae Casadei, in omni fere tomo. Cum Casadei fuisset domus primaria circariae, ad historiam omnium illius canoniarum maxime attinet.

ART A B. M. V.

Bellpuig de Artá, prioratus Artense.

In promunturio orientali insulae Mallorca (Balears, Hispania), Dioc. Palma de Mallorca.

Prioratus. Raimundus episcopus de Mallorca, post expugnationem insulae ante annum 1230 advocavit Praemonstratenses ex Bellpuig. Primitus aderant quatuor canonici, postea plures. In instrumento foundationis praevideatur, quod Ordo conventui Artensi aggreget sacerdotes et clericos saeculares. Saeculo XIII, monasterium cumulat beneficiis a nobilibus et episcopis insulae, canonicis eius committuntur praebendae in ecclesia cathedrali. Parochia de Artá, 3 km a prioratu distans, ei incorporatur. Anno 1425, prior et octo religiosi conventum formantes, reverterunt in abbatiam matrem, quae commutavit hoc ipso anno Artam longinquam cum vicina villa Os de Balaguer. Prioratus supprimitur.

Archivalia propria non subsistunt. Notum est tantum ex operibus CARESMAR *De rebus* 416, *Anales* 275/76. Fontibus Ordinis fuerat ignotum.

Litteratura: V. MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, Palma 1650, II ix p. 560 — *Bulleti de la Soc. Arqueologica Luliana* X (1903) 321, cf. 1908.

ARTHOUS B. M. V.

Artosa, -osium (non vero Artona) — Arthos, -tos, -tous, -toux.

Inter Peyrehourade et Hastingues versus austrum, arr. Dax. dép. des Landes, dioc. Dax, Gallia.

Abbatia. Fundata est versus annum 1160 a Martino Sancho de Domezain¹¹⁾. Filia Casadei. Benefactores erant, praeter episcopos Aquenses (Dax), vicecomites de Bearn, nobiles de Orthe, de Soule, de Gramont et

¹¹⁾ Teste necrologio Casadei (LARCHER l. c.) die 11. XII. — DUFOURCET concludit ex stylo ecclesiae, foundationem fuisse factam pro alio ordine initio saec. XII. Quod LAMBERT melius instructus, magisque competens probat esse falsum, eodem ex argumento. Ecclesia enim adhuc existens constructa est post medium saec. XII.

de Domezain. Ecclesiae incorporatae: Pagolle 1178 (postea data prioratui de Sarrance), Hastings, Suberno (de quo infra sub dubiis), Sept-Haux in Cauneille, St. Jacobus de Souraïde. Reditus annui 6000 Libr. Ab anno 1514 definitive commenda. Annis 1527 et funditus an. 1571 deleta. 1766: 5 DD residentes, 3 extra. 1790, in actu suppressionis: 3 residentes. Subsistit integrum fere monasterium, in praedium versum. Ecclesia saec. XII modo horreum, est vasta atque perpulchra. Navis eius satis longa alto muro dividitur in duas partes, quarum una religiosis, altera populo erat reservata¹²⁾.

Archivalia perierunt fere omnia. Arch. Dép. des Landes, Mont-de-Marsan: H 149 (1 charta, 2 reg. 1781/91) — Arch. Basses Pyrenées, Pau: G 17 f. 14r, G 18 f. 29 r, G 21 f. 95 r, G 47 f. 191, G 78 — Arch. Tribun. de Dax: Invent. Archivorum 1732 (cf. NOGARET 240) — BN Paris FL 12773 pp. 257/63 (excerpta obituarii, edd. DEGERT).

Fontes et Litteratura: HUGO I 208 — WAEFELGHEM 13 — BEAUNIER/BESSE III 56 — CHEVALIER 229 — CLERGEAC cf. ind. — COTTINEAU 165, 3011 — DARAS 41 — DEGERT *Ev. de Dax* (cf. Divielle) 102 — DHGE IV 807 — DUFOURCET *Les Landes* 254/58 — *Gall. Chr. vet.* IV 96/97, NI 1067 — ISAD *Landes* H 20 — LECESTRE 46 — de MARCA (ed. DUBARAT) II 264, 300 — MOLINIER no. 589 — PRESSUTTI 633 — *Rôles Gascons* (BEMONT) II 1418, 1419 — Du TEMS I 457/58 — VEILLET I 74, 566, II 9, 10 — C. AMESTOY, *Un joyeux repas de contrat de mariage chez le notaire Morel en 1663* (BSE Bayonne 1927 pp. 258/68) — J. CENAC/MONCAUT, *Voyage archéologique dans l'ancienne vicomté de Béarn*, Tarbes/Paris 1856, pp. 25/27 — A. DEGERT, *Le nécrologe d'Arthous* (BSBorda XLVIII, 1924, pp. 175/87) — J. E. DUFOURCET/TAILLEBOIS/CAMIADÉ, *La ville d'Hastings et l'Abbaye d'Arthous* (*L'Aquitaine historique et monumentale*, BSBorda, Dax 1890, pp. 3/20) — M. E. LAMBERT, *L'Abbaye d'Arthous* (*Congr. Arch.* C II, 1939, Paris 1941, pp. 462/86. Cf. LV, 1888, p. 75) — J. NOGARET, *L'abbaye d'Arthous et le prieuré de Suberno* (BSE Bayonne 1930, pp. 218/46).

Series abbatum (si non aliter notetur, sec. Gall. Chr. et CLERGEAC)

Gulielmus 1178	Gulielmus Arnaldi 1375
Arnaldus Sancii † 1280	Arnaldus de Gayac 1379 ¹⁴⁾
Antonius d'Ortegui 1318	Michael de Monségur 1415
Sanctius de Salva 1328 ¹³⁾	Guido de Ruif 1447

¹²⁾ Quod erat commune in hac regione (LAMBERT l. c.).

¹³⁾ NOGARET 221.

¹⁴⁾ Arch. Dép. Gers H 5,53

Joannes de Fourcade 1448/61	Vitalis d'Albret saec. XIII vel XIV
Bertrandus de Cassos 1489	Joannes † 13. III
Bertrandus de Bergayn 1497/1514	Joannes † 14. III
Joannes de Noguès 1521/43 res.	Raimundus Arnaldi † 16. III
Joannes du Branar 1538/69	Abstemius † 23. III
Salvatus d'Iharce I 1569—1602	Petrus † 23. IV
Salvatus d'Iharce II 1602—48 ¹⁵⁾	Petrus † 28. IV
Gratianus de Garderard 1648/55	Carbonnel † 15. V (cf. Combe- longue)
Arnaldus Lamy 1655/64	Vincentius † 7. VI
Ludovicus de Montesquiou d'Artagnan 1681—1731	Joannes † 10. VI
Simon Petrus de la Corré 1731—38	Bernardus † 10. VII
Carolus de Romatet 1738 —85	Arnaldus † 19. VII
Dominicus d'Haraneder 1784—89	Gulielmus Arnaldi † 17. VIII
Franciscus d'Espérierz 1789—90	Bertrandus † 14. IX
Inseri nequeunt: (sec. necrologia loci et Casaedei)	Bernardus (Bertrandus?) † 18. IX
Gulielmus Rustaing 13 . .	Petrus Arnaldi † 14. IX (Necr. La Castelle)
Arnaldus Gulielmi † 31. I postea vel antea abb. Deivillae	

BEHAUNE S. Petrus

Behaume, -hauns; Sent Per de Behaun, B. en -Lantabat.

Com. de Lantabat, cant. Iholdy, arr. Mauléon, Dép. Basses-Pyrénées, Dioc. Bayonne, Gallia.

Prioratus. Antiquum xenodochium, in quo Deo serviebant absque regula fratres et sorores, usquedum anno 1227, abbas de Lahonce eos „ad obedientiam recepit, quia nullius ordinis erant, nec ibidem vestigium aliquid religionis cuiuspiam invenit“¹⁶⁾. Ad quam aggregationem Ordini Praem. moverat Arnaldus de Luxa, loci toparcha et nepos fundatoris. Primitus monasterium duplex sui juris, filia de Lahonce, gubernatum a priore, qui assidebat Comitibus Regni Navarrae. Parochia incorporata: Lantabat St. Martin. Anno 1384 erant ibi „frays, donats et donades“¹⁷⁾. Saec. XVI devasta-

¹⁵⁾ *Gallia Chr.* inserit abbatem N. de Charritte ab an. 1605.

¹⁶⁾ HUGO I pr. 196

¹⁷⁾ LARCHER *Glanages* VI 114

tum est, et abhinc fuit beneficium simplex sub abbacia de Lahonce, usque ad suppressionem an. 1790. Subsistit aedes prioralis, nunc domus parochi.

Archivalia: vide Lahonce. Arch. Dép. Basses-Pyr. Pau H 126/27 — LARCHER *Glanages* VI 110/14 — Catalogi Ordinis hanc domum omittunt.

Litteratura: HUGO I 245, pr. 195/96 — WAEFELGHEM 25 — BEAUNIER/BESSE III 58 — COTTINEAU 322 — DUBARRAT *Missel de Bayonne* (cf. Lahonce) — *Gall. Chr.* N I 1323 — P. HARISTOY, *Les paroisses du pays basque pendant la période révolutionnaire (EtHdioc. de Bayonne VII 126/33, et t. à p. Pau 1895, I 326/33).*

Priores (Arch. Dép. Basses-Pyrénées)

Bernardus de Luxa 1227	N. Moreau 1747—63
Jaulmes d'Elicery 1584	Joann. B. Darrigol 1763—81
Marcus Ant. d'Elicery 1636/96	Ludov. Jos. de Suhare 1781—89
N. Bisquey 1698/1701	Martinus St. Jaime
Arnaldus Domecq 1701—47	1789—91

BELLPUIG DE LAS AVELLANAS B. M. V.

Belli-, Pulcri-, Pulchri-, Polcro-, Pulchropodium. Bellipodium Avellanarum; Pulcher Mons — Vel-, Bel-, Bell-, Bellpuig, -puch, pech. — Bellpuig de les Avellanes, Sta. Maria de las Avellanas (sic est nomen eius modernum).

In loco remoto in com. Os prope Balaguer, versus aquilonem. Prov. de Lerida, dioec. Urgel, sec. catalogos N 1, N 2, AULS autem Lerida, Hispania. Vitetur confusio cum oppido Bellpuig, sive B. de Urgel in eadem provincia, ubi erat conventus OFM.

Abbatia praeclara, de cuius fundatione fontes Ordinis, et inde varii quoque alii auctores generatim referunt confusa¹⁸⁾. Materiam attamen critice perspicendo, exaratam a Caresmar, historiographo huius canonicae doctissimo, res ita se habuisse putamus: vir quidam sanctus, nomine Johannes de Orgañá, in specu quodam in culmine Montis Malet, prope Villanova del Sal amoene sito, vitam coepit eremiticam circa medium saeculum XII. Eum Ordinem nostrum esse professum in abbacia Vallisclarae, et Bellipodium esse continuationem illius, ut supponit Caresmar, vix probari

¹⁸⁾ Abbas E. Noriega, historiographus Ordinis in Hispania, confitetur se e Bellopodio nullam recepisse materiam (HUGO I, praefatio). Ea igitur, quae sua sponte communicavit abbati HUGO, sunt manca et partim penitus erronea. Quas lacunas complere erroresque corrigere studentes, de hac abbacia fusius aliis tractamus.

potest¹⁹⁾. Paulatim discipulos congregavit Joannes, ortaque est communitas absque regula. Dulcia uxor Ermengaudi comitis Urgellensis, Joannis eremitae consanguinei, construxit capellam in caverna, et dotavit monasteriolum. Nomen loci (Mons Malet, id est malus) mutatum est in „Bellipodium“, id est mons pulcher.

Fundatus est paulo post prioratus cum hospitali in loco vicino „de Fontibus amoenis“ nuncupato, quo dictus Ermengaudus fecit accersire Praemonstratenses ex abbacia Casaedei²⁰⁾. Cum communitas eremitarum in Bellpuig fuerit sita in terra arida et inaquosa, nec vita monastica absque regula canonica ibi potuerit prosperare, fundatores una cum abbate Casaedei persuaserunt Joannem de Orgañá, ut se suosque ad Fontes Amoenas transferret, normasque Ordinis assumeret. Et factum est ita. Retento nomine Bellipodii, nova canonia Ord. Praem. confirmatur anno 1166. Anno 1168 consecratur ecclesia. Instrumentum foundationis stipulatur, ut „religiosi numquam alii ordini se adiungerent, nec umquam alii ecclesiae sint subiecti quam Urgellensi“. Inde omnes abbates neoelecti tenebantur praestare oboedientiam episcopo dictae ecclesiae. Postea tamen paternitas abbatum Casaedei est recognita. Videtur Joannem de Orgañá numquam fuisse abbatem, sed priorem tantum, et semper vixisse — forte parva communitate circumdatum — in suo specu, ubi circa annum 1200 in odore sanctitatis occubuit. Completa translatio in novum locum — qui inter annos 1184 et 95 euectus est in abbatiam — non videtur fuisse peracta nisi paulatim. Comites Urgellenses munificenter auxerunt dotationem. Patet ex documentis, monasterium adhuc anno 1202 habuisse parthenonem adiunctum²¹⁾. Bellpuig unam tantum genuit filiam: Fondarella. Canonia vicina de Mur O. S. A. sub tutela eius, saec. XIII ad tempus transiit ad Ordinem Praemonstratensem²²⁾ Praeterea, ecclesias incorporatas habuit nullas, praeter prioratus de Artá et de Bonrepos, de quibus vide suo loco, respective infra

¹⁹⁾ Vita antiquissima B. Joannis initio saec. XVII est scripta (v. AASS I. c.). Nil refert de professione eius in Valleclara, de qua canonia vide infra suo loco. Caresmar probabiliter contexit suam hypothesim ad dandam suo monasterio originem magis ordinatam, et praesertim ortum non ex matre gallica, sed ex indigena!

²⁰⁾ Instrumentum, ex quo hoc eruitur (CARESMAR, *Anales* 137), videtur esse copia spuria vel adulterata alicuius documenti authentici, quod iam cognovit VILLANUEVA I. c. Praeter Bellpuig, Praemonstratenses galli tunc et alios prioratus fundaverunt in Hispania, quam habuerunt pro terra missionis: Fuenteelencina, Retuerta, Vallclara, Arros. Origo Bellipodii ex Casadei est longe probabilior quam ortus ex Valleclara, quam praefert Caresmar.

²¹⁾ CARESMAR *Anales* 203. Vide infra sub dubiis (Aguilar et Bonrepos).

²²⁾ Vide infra suo loco.

sub dubiis. Abbas insuper erat parochus natus ditionis de Tosca, in qua sita erat monasterium, quae tamen saec. XVIII fuit absque parochianis. Eodem saeculo, abbatia ad breve tempus possedit alium prioratum: S. Maria de la Alegria²³). Canoniam, cuius abbates erant mitrati, semper magnas partes egit tum in circaria, tum in vita politica Cataloniae. Bibliotheca eius erat celebris. Status personalis: 1220: 21 DD et 1 conv., 1324: 12 DD, 1441: 8; 1523: 3, 1577: 6 DD et 1 donatus, 1622 et 1681: 4 DD; 1747: 16 DD et 1 conv., 1820: 15 DD, 1835: 13 DD. Ab initio saeculi XV usque ad medium saec. XVI misere gemuit sub commenda. Abbates commendatarii nominabantur a Nuntio Apostolico. Anno 1523 tantopere erat collapsa, ut tres religiosi superstites debuerint aufugere in alias canonias, prae egestate. Annis 1577/81 abbas Retortae reformationem Circariae Hispanicae vi imposuit, cui tamen conventus cum successu se opposuit. Anno 1597, Philippus Rex Hispaniae loco Praemonstratensium voluit introducere monachos Hieronymitas, quod tamen Summus Pontifex filio illius, Ferdinando expresse negavit²⁴). Initio saeculi XVII Espiscopus Ilerdensis (Lerida), auxiliantibus abbate pessimo et rege Hispaniae, suppressionem abbatiae studuit obtinere in favorem Universitatis, quam ipse fundaverat Ilerdae, sed in cassum²⁵). Anno 1665, definitive vero tandem 1687, introducuntur abbates triennales, et Bellipodium recalcitrans adiungitur Congregationi Hispanicae²⁶). Abhinc conventus proposuit tres candidatos gubernio regio, quod unum eorum nominavit. Etiam postea abbatia saepius est conata reverti sub auctoritate et unione Ordinis. Sed rex Hispaniae hoc inhibente, anno 1734 omnino a Congregatione ei odiosa se separavit, abhinc recognoscens tantum auctoritatem Curiae Romanae et Senatus Aragonensis Barcinone. Consuetudines tamen Congr. Hispanicae manutenuit. Quae stipulatio disciplinae non favit, tamen saec. XVIII abbatia erat florentissima. Inter canonicos eius fuerunt tres historiographi praeclari: J. Caresmar, J. Pasqual et J. Martí. Annis 1810/13 communitas a Gallis expulsa, exsul vixit; annis 1820/23 monasterium fuit suppressum. Definitiva suppressio acta est an. 1835. Ecclesia modica (saec. XIII) profanata est, altaria et ornamenta eius

²³) Paulum distat a Bellpuig. Fuit sita prope Benabarre in Aragón, absque jure parochiali, annis 1715—34 tantum monasterio unitus (cf. HUGO).

²⁴) Sub praetextu passus in instrumento foundationis occurrentis: „Non transead ad alium ordinem“ (MONFAR 409).

²⁵) Extrema necessitate angustiati, religiosi adierunt Capitulum Generale: „Anno 1618, prior et supprior Bellipodii supplicaverunt Capitulum libello, dicentes, abbatem monasterii alienationem in potestatem saecularium omni modo tentari“ (ACG Laon I f. 573).

²⁶) Annis 1675/87 praefuerunt „praesides“ triennales. De Congregatione Hispanicae vide infra apud illam circariam.

ablata sunt in ecclesias vicinas, ubi anno 1936 sunt combusta. Monasterium, quod subsistit integrum, anno 1843 venditum, factum est praedium. Annis 1884/90 Bellpuig fuit refugium monachorum Ord. Cist. Ref. ex Deivilla²⁷⁾ profugorum. Anno 1906 proprietarius monasterii vendidit praeclara epitaphia fundatorum²⁸⁾. Anno 1910 abbatia acquiritur a Congregatione Fratrum Scholarum B.M.V., quae instituit ibi novitiatum suum, ampliavit aedificia, et in stylo primitivo pro tempore perficit ecclesiam. Perpulchrum claustrum saeculi XII superest, spectabilia sunt etiam capitulum et dormitorium eiusdem epochae, et refectorium saec. XVIII.

Archivalia: Arch. Nac. Madrid: Clero C, Doc. 1003/05 (60chartae), Papeles: Leg. 2790 — Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, Registros de la Cancillería 90 f. 15; 100 f. 153; 114 f. 152/53; 121/22 f. 35; 177 f. 69/70; 180 f. 69 et 70; 206 f. 116; 211 f. 234; 382 f. 8; 484 f. 45; 1425 f. 158; 2170 f. 109; 2162 f. 117; 2319 f. 184; 2393 f. 171/72; 2421 f. 21 et 97; 2360 f. 111; 2585 f. 18; 2920 f. 80 et 111/15; 3137 f. 90; 3143 f. 113; 3259 f. 168/70; 3882 f. 20/21; 4250 f. 18/19; 4256 f. 77/78; 4849 f. 74/79; 5222 f. 104/08; 5225 f. 6/21; 5505 f. 7 — Arch. Episc. Seo de Urgel: Exemptos III (electiones abbatum 1795/1807) — Arch. Mun. de Balaguér — Arch. Parroquial Vilanova del Sal: MS CARESMAR *De rebus* (v. supra p. 158), et 8 chartae s. XIV/XV — Bibl. Central, Barcelona: MS PASQUAL (v. supra l. c.) III 617, V 89/97 (descriptio monasterii ca. an. 1800), X 643 — Bibl. HH. Maristas, in loco: MS CARESMAR, *Anales* (v. supra l. c.) — BB. Franciscanos, Vich: Libros de cuentas; „*Memorias del Monasterio*“ (MS auctore I. RIBOT an. 1828) vol. I — Vol. II et III dicti MS videntur periisse, IV et V sunt apud H. Ed. CORREDERA, HH. Maristas Vich, sicut et *Relicta Visitationum* 1693 et 1725; Libros de cuentas 1532. — Opera nondum publicata vide infra post litteraturam.

Fontes et Litteratura: HUGO I 282/87 — IDEM SAM *Ep. Gerv. H* 114 — WAEFELGHEM 29 — AA. SS. 8 Apr. I 802/04 (*Vita B. Joannis de Orgaña*. Etiam apud LEPAIGE II 506) — COTTINEAU 223, 336 — DHGE V 1006 — ESPASA VII 1600/02 — GOOVAERTS I 104/08, 293, 567, 595; II 18, 189; III 32, 48, 158; IV 26, 67/72, 238, 296 — KEHR *Papsturkunden in Spanien, I. Katalonien*, Berlin 1926, cf. ind. — *Lettr. com. Ben. XII* 1214, 3247 — *Lettr. com. Jean XXII* 13625, 14808, 18352, 21016, 21020, 28527, 30089, 50700 — MUÑOZ 42 — POTTHAST 2924, 4014, 4376, 7028 — *Reg. Bonif. VIII* 1408 — R. d'ALOS *Contribució a la bibliografia del P. Jaume Caresmar* (*Butlletí de la Bibl. de Catalunya* III, 1916, 28/36; V/VI, 1918/19, 52/82) — C. BARRAQUER, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona 1906, I 309/24 — IDEM, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona 1915, I 141, III 418/32 — F. CARRERAS Y CANDI, *Geografía General de Catalunya, Prov. de Lleyda* (auct. C. ROCAFORT), Barcelona s. d., pp.

²⁷⁾ Divielle, abbatia quondam O. Praem. eiusdem circariae, de qua vide infra suo loco.

²⁸⁾ Quae nunc sunt in New York, Collection of Mediaeval Art, Fort Tyron Park.

291/97, 850 — IDEM, *Lo priorat de Bon Repos y les pretensions de la mitra d'Urgell l'any 1786*, (BCECat IX, nr. 52 et 53) — J. GUDIOL Y CUNILL, *Nocions de arqueologia sagrada catalana*, Vich 1902, p. 453 — V. LAMPEREZ Y ROMEA, *Historia de la arquitectura cristiana española en la edad media*, Madrid 1908/09, II 405 — F. MARTORELL Y TRABALL, *Manuscrits dels PP. Caresmar, Pasqual i Marti a la Biblioteca del Convent des Franciscans de Balaguer (Estudis Universitaris Catalans XII, 1927, 178/240)* Quae MSS partim an. 1936 sunt combusta, partim venerunt post bellum civilem in Las Avellanas, partim in BB. Franciscanorum in Vich. — D. MONFAR Y SORS, *Historia de los condes de Urgel*, Barcelona 1853, I 405/14 — J. PLEYAN DE PORTA, *Album historico y monumental de Lerida y su provincia*, Lerida 1885, p. 5 — J. M. POU I MARTI, *Historia de la Ciutat de Balaguer*, Manresa 1913, pp. 68, 88, 89, 318 et passim — J. PUIG Y CADAFALCH (et alii), *L'arquitectura romanica a Catalunya*, Barcelona 1918, III 467/69 — G. PUJADAS, *Cronica universal des principado de Cataluña*, Barcelona 1832, VIII 502/04 — C. ROCAFORT, *Bellpuig de les Avellanes* (BCECat 1906) — J. J. RORIMER, *A Fourteenth Century Catalan Tomb and the Cloisters and Related Monuments (Art Review of the Chicago University, 1931)* — IDEM, *The Metropolitan Museum of Art. The Cloisters. The Building and the Collection of Mediaeval Art in Fort Tyrone Park*. New York 1951, pp. 67/73 — J. SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona*, B. 1948, cf. ind. (Avellanas et Caresmar) — F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836, pp. 176/82, 469/71 — J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid 1850, XII 76/101 — Opera non publicata, in BB. HH. Maristas, Las Avellanas: E. CORREDERA GUTIERREZ, *Historia del Monasterio de Bellpuig de las Avellanas*. I 1166—1479 (Tesis doctoral Univ. de Valencia, 1954), II 1479—1835 (praeparatur) — Fr. Moyses ASTIER, *Historia del Monasterio de B. de las Avellanas*, s. d.

Series abbatum (si non aliter notetur, sec. CARESMAR, MS RIBOT et Arch. Episc. Urgel)

Joannes de Orgañá, prior 1166, res.	Geraldus 1220 ³¹⁾ , 1224/29
Gulielmus prior 1172/82	Bernardus de la Portella 1236/38
Bertrandus prior 1182 ²⁹⁾	Bernardus de Narbonne 1239/42
Raymundus abbas 1195/1202	Joannes Cerdan 1243/80
Arnaldus de Monte 1203	Petrus 1282/98
Gulielmus Garcia 1208/18 ³⁰⁾	Bernardus 1299
Gulielmus 1219/22	Berengarius 1310/20
(idem ac praecedens?)	Gaillardus 1320-48

²⁹⁾ Arch. Nac. Madrid, Clero C 1003 nr. 5.

³⁰⁾ Videtur esse idem ac W . . . abbas, occurrens apud HUGO SAM *Ep. Geru.* 114.

³¹⁾ Arch. Nac. Madrid l. c.

Joannes d' Andrest 1348/65 ³²⁾	Joannes Gesé administr. 1 ^o 1581/82
Arnaldus de Melhon -1395 ³³⁾	Ignatius de Gutierrez 1582/83
antea abb. Capellae,	Gulielmus de Fragapar inter
postea Casaedei	an. 1583 et 89
Gulielmus 1396-1403 ³⁴⁾	Joannes Gesé 2 ^o ca. 1588/89 ³⁹⁾
Gulielmus Rainaldi electus 1403 ³⁵⁾	Petrus Fontanella 1589- ca. 1604
Gulielmus 1425 ³⁶⁾	Bernardus Marta ca. 1605/10
Franciscus 1438/41	Ferdinandus de Ruimoroso ca. 1608
Arnaldus Roger de Palhias 1445/61 ³⁷⁾	Bernardus Langor 1611/25
Franciscus Blanc I 1479/1505	Michael Claverol ⁴⁰⁾ 1625—
Mateo de Fita 1519	Joannes Segon
Gulielmus Ramón de Vich 1521	Dominicus Porquet
Cyprianus Benetí O. Praed. 1522—23	Leo Trilla depos. an. 1665
Petrus Calvó 1523—24	Didacus del Solar 1665-69 ⁴¹⁾
Melchior de San Juan 1524—27	Bartholomaeus Morelló 1669-72
Joannes de Cordona 1527—47	Petrus de S. Juan abbas 1672-75
Thomas Campanér 1547/49	praeses 1675-81
Franciscus Blanc II 1551 ³⁸⁾	Joseph Moga administr. 1681-84
Juan Castillo 1577 ³⁸⁾	Franciscus Ginesta admin, 1684-87,
Antonius Gesé 1565-81	abbas 1687-90

³²⁾ Arch. Dép. Gers, Auch H 5,53. Berenger de Corta anno 1348 electus, non obtinuit possessionem (ibid.).

³³⁾ CLERGEAC cf. ind.

³⁴⁾ Arch. Corona de Aragón, Reg. 2170 f. 109.

³⁵⁾ Arch. Dép. Gers H 5,36.

³⁶⁾ Arch. Corona de Aragón, Reg. 2920 f. 88 (idem ac praecedens?). Hoc tempore videtur fuisse magna confusio in canonia, quia rex Aragoniae petiit visitationem ab abbate Casaedei an. 1437 (Arch. Dép. Gers H 5,53). Gulielmum secutus est Franciscus.

³⁷⁾ Arch. Cor de Aragón Reg. 3143 f. 113; GAMS 87. — Episcopus iste Urgellensis fuit commendatarius „auctoritate apostolica deputatus“.

³⁸⁾ Ibidem Reg. 5225 12v. Videntur fuisse commendatarii intrusi.

³⁹⁾ Gulielmus de Fragapar et Joan. Gesé successive confirmantur a Joanne abbate Casaedei, sed praevalet Petrus Fontanella a rege Hispaniae nominatus (ibid.).

⁴⁰⁾ Hic et duo successores erant „administratores“ seu praesides inter annos 1625 et 1660. Anno 1644 abbatia vacabat.

⁴¹⁾ HUGO II 1139/40.

Monasticon Praemonstratense, Editio Prima, Tomus III, 1956

Benedictus Garret 1 ^o 1690-93	Antonius Bellsola 1 ^o 1774—77
Michael Molas 1693-96	Franciscus Amell 4 ^o 1777—80
Benedictus Garret 2 ^o 1696-1703	Antonius Bellsola 2 ^o 1780—83
Norbertus Rocajulia 1703-08	Joseph Rey 1783—86
Augustinus Bover 1 ^o 1708-12	Franciscus Amell 5 ^o 1786—89
Hieronymus Serrano 1 ^o 1712-15	Jacobus Pasqual 1 ^o 1789—92
Augustinus Bover 2 ^o 1715—18	Hyacinthus Martí 1 ^o 1792—95
Candidus Corominas 1 ^o 1718—22	Joseph Martí 2 ^o 1795—98
Augustinus Bover 3 ^o 1722—25	Narcissus Sola 1 ^o 1798—1801
Hieronymus Serrano 2 ^o 1725—28	Joseph Martí 3 ^o 1801—04
Daniel Finestres 1728—33	Narcissus Sola 2 ^o 1804—07
Petrus Joan. Bover 1 ^o 1733—36	Hyacinthus Martí 2 ^o 1807—10
Petrus Trelles 1736—39	Narcissus Sola, praeses 1810/11
Candidus Corominas 2 ^o 1739—42	Raimundus Sabater item 1811/14,
Petrus J. Bover 2 ^o 1742—45	Hyacinthus Martí 3 ^o 1814—17
Antonius Trueta 1 ^o 1745—48	Ignatius Cantalozella 1817—20
Hieronymus Comabella 1748—51	Raimundus Sabater praeses
Antonius Trueta 2 ^o 1751—54	1820—24 et 1827—28. 1 ^o Abbas
Jacobus Caresmar 1 ^o 1754—57	1824—28
Franciscus Amell 1 ^o 1757—60	Ignatius Ribot 1828—31
Antonius Trueta 3 ^o 1760—63	Cajetanus Roca 1831—34
Franciscus Amell 2 ^o 1763—66	Raimundus Sabater 2 ^o 1834—35
Jacobus Caresmar 2 ^o 1766—69	
Franciscus Amell 3 ^o 1769—72	Inseri nequit:
Antonius Trueta 4 ^o 1772—74	Antenius 24. I (Necr. La Castelle)

